Ierom.
Antim Motoroga

O scrisoare pastorală a Sf. Ierarh Calinic și comentariul ei. Contextualizare și conceptualizare

Cele mai cuprinzătoare și definitorii principii ale genului epistolar le găsim expuse în cel mai simplu mod în scrisorile de referință ale Sfinților Părinți, mai ales cei care, fiind îmbogățiți în arta oratoriei și adăstați în elocvența prerogativelor filosofiei, au trasat, desigur, prin numărul cantitativ de expediate, coordonatele evidente ale acestui gen. Direct spus, Sf. Ioan Hrisostom face următoarea introducere: „De vrei să-mi faci o bucurie, nu mai porunci oamenilor tăi să-mi dea ajutor în nevoile mele trupești, că n-am nevoie de nimic, ci fă-mi bucurie mare, foarte, cu cerneală și cu o bucățică mică de hârtie. Doresc bucuria aceasta în mod deosebit”.[1] La fel, Sf. Vasile cel Mare: „Să știi că-mi ești drag, iată ți-o spun și în scris. Că tu mă urăști, am înțeles-o din faptul că mă treci sub tăcere. Scrie măcar de acum înainte, iar pe cei care te iubesc, iubește-i și tu cu un condei, cu cerneală și cu o foiță de hârtie”.[2] Fericitul Ieronim concretizează și o definiție: „Îndatorirea unei scrisori este aceea de a scrie ceva despre chestiunile legate de familie sau despre viața de zi cu zi, iar, într-un fel, cei absenți să devină prezenți unul pentru celălalt, câtă vreme își împărtășesc ce doresc sau ce s-a petrecut, cu toate că uneori, un astfel de ospăț al convorbirii își condimentează gustul și prin sarea învățăturii”.[3] Nu degeaba s-au întocmit studii de caz care să amendeze influența epistolografiei epocii patristice asupra tuturor timpurilor, ridicând din temelie o repartizare pe scară ierarhică și finisând prin conceptul de arhierie epistolară. Un deosebit de relevant exemplu este Sf. Ciprian de Cartagina care și-a arhipăstorit enoria, în mod decisiv, prin epistolă. Timp de un an de zile chiar și Sf. Calinic a folosit acest procedeu, părăsind centrul eparhial de la Râmnic în mai 1867 și adormind întru Domnul în aprilie 1868. De altfel, Sf. Isidor Pelusiotul ajunge „duhovnicul răsăritului” prin cele două mii de scrisori expediate pe o suprafață geografică întinsă. Desigur că referințele menționate le putem include în genul amical, familial sau

1 Scrisoarea 75, către Armatie, în *Sf. Ioan Gură de Aur, Scrisorile către persoane oficiale,* IBMBOR, Buc.,2008, p. 167.

2 Epistola 330, fără destinatar, în *Sf. Vasile cel Mare, Epistole*, PSB 3, Basilica, Buc., 2010, p. 483.

3 Epistola 29, către Marcella, în Fericitul Ieronim, Epistole, Vol. 1, PSB 9, Basilica, Buc., 2013, p. 220.

pastoral, pregătind astfel câmpul de tratare pentru expunerea noastră și delimitându-ne de celelalte genuri.

Revenind la Sf. Calinic, aflăm din documentele descoperite o cronologie a retragerii sale din scaun, eșalonată pe durata primei jumătăți a anului 1867. Spotul de lumină care scoate la iveală aceasta este pus dinspre arhivele Mănăstirii Frăsinei la care se adaugă fundalul cadrului istoric. Aflăm astfel că pe 17 ianuarie acelui an, Sf. Calinic inaugurează așezarea pietrei de legământ cu interdicția de a nu urca femeile, iar la 26 aceeași lună, semnează în original o catagrafie cu donația completă asupra Schitului Frăsinei. Puțin după acest timp apare și incidentul încălcării legământului de către o tânără din Muerească, însă va fi repede vindecată de prezența Sf. Calinic. Urmează întocmirea actului de donație a Tipografiei sale personale, alcătuit în două exemplare și trimiterea acestora în incinta Primăriei și a Frăsineiului. Suntem nevoiți să plasăm restul evenimentelor până la data de 24 mai 1867, când Sf. Calinic va fi primit cu fast în Mănăstirea Cernica. Un ultim reper asupra activităților sale este un document trimis stareţului Policarp al Frăsineiului, la 1 mai 1867, prin care anunță „încheierea socotelilor" și îndeamnă la buna conservare a Actului de donație a Tipografiei, pe care, „vă invităm cuvioase să-l păstrați ca document în arhiva acelui schit spre cunoștință după vreme."[4]

„Îndatorirea unei scrisori este aceea de a scrie ceva despre chestiunile legate de familie sau despre viața de zi cu zi, iar, într-un fel, cei absenți să devină prezenți unul pentru celălalt, câtă vreme își împărtășesc ce doresc sau ce s-a petrecut, cu toate că uneori, un astfel de ospăț al convorbirii își condimentează gustul și prin sarea învățăturii."

O ultimă scrisoare a Sf. Ierarh Calinic – 8 ianuarie 1868

Legătura patern-duhovnicească dintre Sf. Calinic și stareţul Policarp se vede mai întâi din comunicarea neîntreruptă pe care au avut-o, chiar dacă Policarp era chiliot în Sf. Munte, încât, la ctitoria de seamă a Sfântului – Frăsineiul, să nu ezite a-l chema pentru conducerea acestui schit. Comuniunea spirituală dintre cei doi este întărită și de corespondența de după retragerea din scaun a chiriarhului, în mare parte „gospodărească", încheiată am spune noi, prin ultima scrisoare trimisă de Sf. Calinic, chiar cu trei luni înainte de intrarea în Împărăția lui Dumnezeu. Din ceea ce s-a descoperit până acum, ne putem pronunța că aceasta ar fi și ultima scrisoare redactată de Sf. Calinic, pe care o păstrăm în original cu deosebită evlavie în locul ce i-a fost destinat să ajungă. Aceasta este o scrisoare-răspuns, redactată cu litere chirilice pe trei file mari, iar din cuprins se dedu-

4 Vezi toate detaliile în vol. *Lucrarea duhovnicească și culturală a Sf. Ierarh Calinic de la Cernica, Episcopul Râmnicului*, Ed. Praxis, Arhiep. Râmnicului, 2015, pp. 115-135.

ce cu ușurință subiectul corespondat. O redăm integral, transliterată și ușor diortosită.

1868 Ianuarie 8.
S[f]ânta Monast. Cernica

Cu părintească dragoste și arhierească binecuvântare
Ghero Policarpe

Primind epistola cuviosii tale cea trimisă prin D. Ioan servitorul nostru și văzând cuprinderea ei, ne-am bucurat că vă aflați sănătoși și dorim mult dacă va fi voința Maicii Domnului spre a vă cerceta și în persoană.

Ghero Policarp pentru cele arătate în privința ieromonahului Modest, vom chibzui de a rămâne aici și a nu se mai întoarce acolo, dacă după cum ziceți că nu vă mai puteți împăca cu dânsul; Dar vă sfătuim ca altă dată să nu se mai întâmple acolo la schit aceea ce s'a întâmplat cu dânsul. Iar pentru ceea ce ziceți că vă aflați în strâmtorare și că nu puteți să întâmpinați greutatea casei numai cu suma de 300 lei pe lună ce vi le dă; la aceasta vă arătăm: Ca să mulțumiți Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu pentru ceea ce vă trimite, având nădejde la Maica Domnului că niciodată nu vă va lăsa ca să rămâneți în lipsă și în necazuri; având de exemplu pe Sf. Atanasie al Atonului, pe Sf. Sava, pe Sf. Simeon noul cuvântător și pe alți mulți, care nădăjduind în mila lui Dumnezeu și a Preasfintei Născătoare, niciodată nu s'a împuținat cu credința și de toate de câte a avut trebuință cu rugăciunea, cu credința și cu răbdarea pe toate le-a câștigat. Acestora dar vă sfătuim să le urmați și cuviosia voastră și atunci veți câștiga liniștea nu numai cea sufletească dar și cea trupească.

Iar pentru cărțile ce vi le-a dat acolo la schit și de care ne arătați că Preacuviosul Iconom D. Grigorie, pe care l-am orânduit de a vă fi de ajutor la trebuințele ce veți avea, s-ar fi cerut socoteală de dânsele că câte se află, asemenea și de vite că câte se află, prisos de cele prevăzute în catagrafie; la aceasta vă răspundem: că darea aceștii socoteli este de neapărat ca să se facă, pentru că aceasta este mai mult pentru liniștea cuviosii voastre ca să scăpați, după cum ziceți din clevetirile celor răi, care zic că numai primiți, iar socoteli nu dați, însă cuviosia ta, în înțelegere cu preacuviosul iconom, vei urma cu acele cărți după cum vi s-a zis de noi, ținând cont pentru dânsele în ce anume s-a desfăcut, și ce trebuință s-a îndeplinit. Așa este voința noastră și aceasta să vă siliți de a o urma.

Și Domnul nostru Iis. Hs., pentu rugăciunile Preacuratei Maicii Sale să vă ție în deplină sănătate și să vă dea răbdare și putere ca pe toți câți se află la acea sfântă casă, sub povățuirea cuviosiei tale să petreacă în unire și în liniște având dragoste unii către alții și a pune fiecare silință cum să își mântuiască sufletul său.

Cărțile, adecă zece acatistiere, zece ceasloave, și cartea Sf. Simeon noul cuvântător ce le-ți dat D. Ioan le-am primit pe toate.

Noi din mila Maicii Domnului și cu rugăciunile cuvioșiilor voastre ne aflăm bine și vă trimitem arhierească binecuvântare.

Al cuvioșiilor voastre părinte duhovnicesc

și către Dumnezeu rugător,
Kallinic.[5]

Putem conchide că volumul *Epistolariu* publicat la București de eruditul C. Donescu, în 1840, cât și *Epistolar pentru tot felul de corespondențe* al lui Vasile Urzescu, au putut trece și prin mâna Sf. Calinic, întrucât scrisoarea conține toate elementele principale de redactare. Și aceasta mai ales când avem în minte multitudinea de însemnări și notițe făcute de Sf. Calinic pe diferite cărți lecturate cu interes și acrivie. Epistola aceasta este atât de bine închegată și temele atât de clar armonizate încât se elasticizează pe mai multe genuri (amical, familial, administrativ, moral, de dragoste, de îndemn) care, așezate egal, intră bine sub titlul genului religios pastoral.

Caracteristici obiective ale subiectivității

Scrisoarea nu are o temă singulară, însă dacă insistăm a vorbi despre tematologie, vom afla rezultatul a patru teme: incidentul cu *ieromonahul Modest*, insuficiența *sumei de 300 lei*, necesitatea declarării *bunurilor dobândite* ulterior inventarului și *primirea cărților de cult* de către Sf. Calinic. Primele două teme devin principale întrucât sunt dezvoltate, chiar cu trimiteri și adaosuri cu referințe morale, celelalte două rămânând secundare, prezentate cu discreție sumară, flancând temele principale. Structura pe care se edifică, având mai multe subiecte, poate fi înțeleasă dinamic. Epistola nu are motive literare, nici epitete și personificări, nici referințe imaginare (*cum ar fi să..., cum ar fi dacă...*) ceea ce conferă un ton de o seriozitate maximă. Nu sunt expuse și nici prezente modestii intenționate sau incapacități subiective, revelând astfel o măsură a desăvârșirii printr-o decizie clară.

Funcțiile limbajului sunt așezate în armonie, cea referențială și informativă fiind bine legată de cea expresivă, încadrându-se în arta vorbirii de a produce convingeri. O funcție clasică și necesară genului pastoral este cea kathartică, de purificare și iluminare a minții, cât și de înlăturare a îndoielilor, care apare și aici sub o formă discretă. Valorile comunică intim între ele și devin interdependente, deoarece sunt sprijinite și conexate unele cu altele. Intenția susține și dă contur precis mesajului. Cercetătorii în estetica lingvistică generală, au făcut o distincție între cunoașterea intuitivă, cea logică și cea reală a aspectelor particulare și generale ale pro-

5 Dosar I, ms. nr. 11, f. 1-3, Arhiva Muzeului Mănăstirii Frăsinei.

blemelor destinatarului.[6] În scrisoarea de față se observă referințe directe la evenimente concrete din viața gospodărească, deci o cunoaștere reală, ceea ce descoperă o calitate sufletească – disponibilitatea. Fundamentarea teologică prin exemplele de Sfinți care sunt invocați și rafinamentul analitic dovedesc înțelegerea adecvată a contextului. Genul epistolar mai este reprezentat și de naturalețea limbajului și spontaneitatea momentului.

Genul literar al Sf. Calinic ne descoperă alegoria iubirii dintre păstor și turmă, ca deplinătate a asumării pastorale, căci el nu este „păstorul plătit" ci păstorul „care își pune viața pentru oile sale". Dimensiunea teologică încorporată în acest corpus epistolar stă pe temelia trimiterii la propovăduire.

Stilul, ca factor decisiv al originalității, pare a fi desăvârșit întrucât este înfiat de cea mai bună calitate și anume claritatea. Construcția redă plinătatea simplității, din elaborare lipsind aproape cu desăvârșire orice ornament stilistic ostentativ, având o prudență ornamentală. Podoabele sunt alese cu discreție și eleganță, are și sancțiuni spirituale care generează un cadru de maximă seriozitate și dezvăluie raportarea extrem de familiară a expeditorului cu a adresantului.

Vocabularul ne oferă cele mai numeroase exemple de trăsături sufletești: ortografia, morfologia și sintaxa sunt respectate, iar topica are trăsături ale limbajului bisericesc arhaic, arhaismele fiind numeroase. Această uzanță devine normă pentru păstrarea unei tradiții și „expresia neschimbatei, permanentei și veșnicei lucrări sfințitoare a Bisericii."[7] Arhaismele nu au rolul de a crea imaginar stilul de epocă, ci, pe de o parte, de a respecta litera și spiritul textului sacru, pe de altă parte să ne deschidă orizontul unor fapte de limbă, menite să ne transpună într-un context potrivit înțelegerii corecte a învățăturii de credință.[8]

Genul literar al Sf. Calinic ne descoperă alegoria iubirii dintre păstor și turmă, ca deplinătate a asumării pastorale, căci el nu este „păstorul plătit" ci păstorul „care își pune viața pentru oile sale". Dimensiunea teologică încorporată în acest corpus epistolar stă pe temelia trimiterii la propovăduire[9]. Asumarea cu responsabilitate a acestor îndemnuri crează cutremur mai întâi în viața Sf. Calinic, apoi în cea a păstoriților săi. Însă pentru a izbuti în interpretare trebuie să creăm ad-hoc o morfologie a duhului întrucât Duhul este Cel care ne lămurește toate.

6 Prof.Univ.Dr. Mihail Diaconescu, *Teologia ortodoxă și arta cuvântului. Introducere în teoria literaturii.* Vol. 1, Aspecte generale. Personajul în literatură, Doxologia, Iași, 2013, p. 223.

7 Pr.dr. Mihai Gojgar, *Stilul literar religios*, Mica Valahie, Buc.,2017, p. 88.

8 *Ibidem*, p. 89.

9 *Matei* XXVIII, 19-20.

Morfologia duhului, sintaxă antropologică și enipostaziere textuală

În dezbaterea noastră nu ne-am oprit la înțelegerea cuvintelor, ci la necesitatea înțelegerii sensurilor. Scrisoarea Sf. Calinic este de fapt un testament duhovnicesc și o predare a duhului său, înțelegându-se ca specific de spiritualitate. Este o scrisoare care tace vorbind și vorbește tăcând. Transmite bucurie tocmai prin severitatea ei și este severă prin bucuria ei. Ea are gustul înțepător al adevărului, are sensuri superioare și ne învață că cele ce s-au scris sunt veșnice. Sf. Calinic caută să înfățișeze doar niște începuturi, niște uși deschise către un miez mult mai consistent, imitând astfel Scriptura. Ascuțișul condeiului tinde să țintească spre tăierea unui năravș, spre deslușirea unei înfundături sufletești, spre luminarea celor ce au fost cuprinse de întuneric. Receptarea subînțelesurilor se produce printr-un motto care trebuie identificat și transformat în „piatră de temelie".

Motto: „dacă va fi voința Maicii Domnului".

„Ghero Policarpe", Iisus i-a hrănit în pustie pe cei mulți cu pâine de orz[10] și doar pe cei doisprezece cu pâine de grâu[11], au nu ești și cuviosia ta unul din cei „doisprezece" ai mei? Eu te-am hrănit la pieptu-mi ca să asculți bătăile inimii, să auzi rugile ei, să simți dorința ce o am cu acea Sfântă Mânăstire și să lași în ea parte din duhul meu. „Cu părintească dragoste... ne-am bucurat că vă aflați sănătoși și dorim mult ... a vă cerceta", însă nu voia noastră să se facă, ci „voința Maicii Domnului". „Dorim mult... dacă va fi voința Maicii Domnului". Noi dorim însă Ea este Stăpâna și Izvorul apei vieții; Ea este Mielușeaua, care a născut pe Mielușelul; Ea este Curățitoare caldă, Locașul Luminii, Preacurată, mai înaltă decât cerurile; Adâncimea cea necuprinsă cu mintea, Înălțimea cea nespusă.[12] Noi dorim să vă cercetăm dar numai „dacă va fi voința Maicii Domnului". Noi nu dorim să ni se facă lege voința noastră, căci Ea este Stăpâna care a născut pe Dătătorul Legii. De ținem voința noastră ne garantăm înșine paza, dar Ea este Fecioara, Păzitoarea tuturor și Îngrădirea și Întărirea și Scăparea.[13] „Ghero Policarpe", dorim mult a vă cerceta, însă ne și temem să nu pășim greșit pe calea morții, căci Ea este Preanevinovata care a născut Calea Vieții, Rai însuflețit ce are în mijloc Fecioria și totodată Pomul vieții. De aceea noi robii, ne agățăm nădejdea de Stăpâna. Și „dacă va fi voința Maicii Domnului" vă vom cerceta și în persoană. „Noi din mila Maicii Domnului (...) ne aflăm bine" și vă îndemnăm „ca să mulțumiți Preasfintei

10 *Ioan* VI, 9.

11 Cf. Cina cea de taină.

12 Canonul Preasfintei de Dumnezeu Născătoarei, cântarea a 3-a, Carte de rugăciuni – ofrandă Sf. Calinic, Praxis, Arhiepiscopia Râmnicului, 2015.

13 *Ibidem*, cântarea a 4-a.

Născătoare de Dumnezeu pentru ceea ce vă trimite, având nădejde la Maica Domnului că niciodată nu vă va lăsa ca să rămâneți în lipsă" și prin „rugăciunile Preacuratei" să rămâneți în „deplină sănătate". Aceasta este „voința Maicii Domnului".

Motto: „aceasta (...) ca să scăpați (...) din clevetirile celor răi".

Dacă plânsetele copilului sunt anunțul mamei; dacă cetatea amenințată cu pustiirea, dăinuie prin plânsete[14]; dacă prietenul își primește pâinile de la prieten, chiar de e miezul nopții[15], tot așa fiul duhovnicesc primește cojocul celui ce în scurt timp va fi luat la cer. Pregetarea este amânată, căci Sf. Calinic, ca un bun păstor, lasă cele nouăzeci și nouă de oi sănătoase și dă răspuns unei singure oițe rămase în urmă.[16]

Multe sunt comune multora, dar puține sunt pentru cei aleși, deoarece „mulți sunt chemați, dar puțini aleși".[17] Ți-i trimit pe prietenii mei[18] ca să te dezlege de grijile lumești, precum a fost dezlegat mânzul de asină[19] ca să șadă pe el Cel ce are scaun în ceruri. Părăsește cărămizile Faraonului, urmează-l pe Moise în pustie, ca să pătrunzi în pământul făgăduinței.[20] Când a intrat Iisus în templu a răsturnat cele ce nu erau ale Templului[21], anume grijile anormale, grijile izvoditoare de lene, căci prin ele simplitatea este răpusă. Celei ce a îndeplinit îndatorirea ospeției, Domnul i-a zis „te sileşti și de multe te îngrijești"[22]. Asemenea și ție trebuie să-ți amintesc cum că „un singur lucru trebuiește."

Dă socoteală de cele ce ai acolo și nu mă stânjeni, căci mi-e greu să te învăț iarăși să înveți ceea ce cunoști. Acceptă dosădirile și clevetirile și nu căuta laudele de care te-ai lepădat odată. Să ne amintim „că Dumnezeu a risipit oasele celor ce plac oamenilor"[23]. Nu mă lăsa veșnic învățând ca tu să nu ajuni „vreodată la cunoașterea adevărului"[24]. Acest lucru nu se poate pentru că „nu puteți să slujiți lui Dumnezeu" și bogățiilor mamonei.[25] Și dacă nu te descurci cu atâta leafă, fă adaos din inimă, căci ea este garantul dobânzilor; ea înmulțește toate încât să rămână mai pe urmă „două-

14 Cf. *Iona* III, 10.
15 Cf. *Luca* XI, 8.
16 Cf. *Luca* XV, 5.
17 *Matei* XX, 16.
18 Sfinții menționați în scrisoare.
19 Cf. *Matei* XXI, 1-7.
20 Cf. *Ieșire* V, 1-6.
21 *Matei* XXI, 12.
22 *Luca* XX, 41.
23 *Ps.* LII, 7.
24 I *Timotei* III, 2.
25 *Matei* VI, 24.

spreceze coșuri". Așadar, „nu vă gândiți în inima voastră ce veți mânca."[26] Dacă te temi de îmbrăcăminte, te vor rușina „crinii câmpului"; de nu poți munci, te încurajează „păsările cerului"; de vei flămânzi, vei auzi „fericiți cei flămânzi". Domnul te va ajuta că eu „am îmbătrânit și n-am văzut pe cel drept părăsit".[27] Tu ai 300 de lei și nu te înfricoșezi? Lui Iuda i-au ajuns 30 de arginți să vândă pe Domnul. Să nu auzi și tu de la Petru „banii tăi să fie cu tine spre pierzare"[28]. Dacă te îndemn să te mulțumești cu atât, nu te pedepsesc, ci este „pentru liniștea cuviosiei voastre".

Iar pentru clevetiri de ajuns este să știi că omul „se uită la față, iar Domnul se uită la inimă"[29] și de fiecare dată „ceartă pe cel care îl iubește"[30]. Pentru că suferința „lucrează răbdare, răbdarea încercare și încercarea nădejde"[31]. Și noi nădejde trebuie să avem spre a fi pregătiți să ieșim din această lume, căci ea nu este „cetate stătătoare". Și dacă nădejdea nu te îndeamnă să ieși de aici mai curând, mai bine este să zici „Vai mie, că pribegia mea s-a prelungit"[32]. „Așa este voința noastră și aceasta să vă siliți de a o urma."

În felul acesta, Sf. Calinic dă gust amărăciunii și lipsei și le face hrănitoare. Ceea ce era greu de suportat devine dintr-o dată dorit. Mintea zămislește o nouă vedere, că cel ce era legat să gândească în largul său primește dezlegare să revină la cele „strâmte". Scrisoarea Sf. Calinic este o moliftă caldă de îmbrățișare a inimii.

26 *Matei* VI, 25-26.
27 *Ps.* XXXVI, 25.
28 *Fapte* VIII, 20.
29 *I Regi* XVI, 7.
30 *Pilde* III, 12.
31 *Romani* V, 3-5.
32 *Ps.* CXIX, 5.